

FARKAS CSABA

KOLOSVÁRY BÁLINT

(1875–1954)

I. Életrajz

Kolosváry Bálint a *Werböczy Hármaskönyvét Óvári Kelemennel* együtt lefordító,¹ a kolozsvári egyetem 1872-ben kinevezett első tanárainak egyike² Kolosváry Sándor, és nemes Kiss Terézia³ fiaként 1875. január 25-én született Kolozsvárott. Egyetemi tanulmányait Kolozsvárott, Berlinben és Párizsban folytatta. 1896-ban *sub auspiciis regis* a jogtudományok doktorává avatták. Hosszabb külföldi tartózkodás után közpályáját az igazságügy-minisztériumban kezdte,⁴ 1898-ban Budapesten törvényszéki aljegyző.⁵ 1899. október 9-én⁶ a Kassai Királyi Jogakadémiára nevezték ki a magyar és osztrák magánjog tanárává.⁷ A kassai jogakadémián 1901-ben lett rendes tanár, 1906-ban a kolozsvári Ferenc József Tudományegyetemen az osztrák jog rendkívüli, 1909-ben rendes tanára.⁸ A századfordulótól kezdve erősödött az Ausztriától való elszakadás politikai igénye, egyre inkább csökkent az osztrák jog iránti érdeklődés, így 1911-ben átpályázott a magyar magánjogra.⁹ 1916-18-ban a jog- és államtudományi kar dékánja.¹⁰

Kolosváry Bálintot a legvészterhesebb időben, azt követően választották meg az egyetem rektorává, hogy az egyetem 1919. május elején „[...] felszólítást kapott [...], hogy hódoljon meg az új hatalom előtt. [...] A bizonytalan és nehéz jövőnek ebben a várakozással teljes hangulatában gyűltek össze az egyetem rektorválasztói, hogy kijelöljék a süllyedő hajó számára talán az utolsó kormányost.”¹¹ A rektorjelölésre a matematikai kar lett volna jogosult, ám erről a jogáról a rendkívüli időkre való tekintettel lemondott a jogi kar javára annak érdekében, hogy az egyetem erőteljes jogi képviselőt

¹ *Tolnai Új Világlexikona*. 35. p.

² *Magyarság*, 1926. május 9. 6. p.

³ *Debreczeni Ujság*, 1930. november 29. 8. p.

⁴ SZENTMIKLÓSSY 1930, 759. p. MTA Tagajánlások, 1922

⁵ SZABÓ – SIMON – SZÖGI 2014, 486. p.

⁶ *Kolosváry Bálint tanári jubileuma*. 358. p.

⁷ SZENTMIKLÓSSY 1930, 759–760. pp.

⁸ *Tolnai Új Világlexikona*. 35. p. SZENTMIKLÓSSY 1930, 760. p.

⁹ MARISKA, 84. p.

¹⁰ SZABÓ – SIMON – SZÖGI 2014, 486. p.

¹¹ *Magyarság*, 1926. május 9. 6. p.

nyerjen.¹² „A választás egyhangú volt: [...] Kolosváry Bálintot, a jogi kar nagyhírű tanárát választották meg az egyetem új rektorává. Tudták, hogy, mint a magyar jogtudomány egyik legkiválóbb művelője méltóan fogja képviselni Erdély legmagasabb tudományos intézményét, s mint fanatikus magyar ember, legfőképp magyar ember fogja megállni helyét.”¹³ *Kolosváry* így az 1919/1920-as, majd az 1920/21-es tanévben az egyetem rektori tisztét töltötte be.¹⁴ Az egyetemi professzorok egy részének Pestre való költözését követően is Kolosváry maradt utolsó bátyaként.

Tevékeny résztvevője az erdélyi református egyház közéletének. Főgondnoka volt az erdélyi református teológiának, a kolozsvári református egyházközösségnek, a kerület központi igazgatóságának tagja, az egyházkerület tanácsbírája és világi főjegyzője volt.¹⁵ Az egyetem 1921-es Szegedre költöztetését követően tanári állását újra elfoglalta. Szegeden megmaradt a „székely ifjúság atyai vezérének.”¹⁶ 1922-től 1928-ig a szegedi *Acta Literarum Sectio Juridico-Politica* társszerkesztői feladatait is végezte.¹⁷ 1926/27-ben a jog- és államtudományi kar dékánja.¹⁸ 1927-ben az újjászervezett Felsőház tagja volt a szegedi egyetem nevében, egészen 1928 novemberéig. 1928. augusztus 7-én „neveztetett ki” a budapesti Pázmány Péter Tudományegyetemhez¹⁹ ahol a magyar magánjogi tanszéken *Grosschmid* Béni helyét vette át.²⁰ Ahogy a korabeli sajtó fogalmazott, „[...] távozása érzékeny vesztesége a szegedi egyetemnek, amelynek egyik legkiválóbb professzora volt.”²¹ 1931/32, valamint 1942/43-as tanévekben a budapesti Jog- és Államtudományi Kar dékánja.²² Az 1930-as évek végén és az 1940-es években egyidejűleg az egyetem jogi könyvtárának igazgatói teendőit is ellátta.²³ 1939-ben jogász pályájának 40. évfordulójára a pályatársai egy emlékkönyvvel tisztelegtek munkássága előtt.²⁴ Az 1946/47-es tanévben, 1947. február elsején²⁵ „helyeztetett nyugalomba” a törvényes korhatár betöltése miatt.²⁶

¹² ERDÉSZ 1998, 260. p.

¹³ Magyarország, 1926. május 9. 6. p.

¹⁴ Keleti Újság, 1928. augusztus 23. 6. p.

¹⁵ SZENTMIKLÓSSY 1930, 760. p.

¹⁶ Szegedi Új Nemzedék, 1926. november 27. 3. p.

¹⁷ *Digitalizált Törvényhozási Tudástár.*

¹⁸ SZABÓ – SIMON – SZÓGI 2014, 486. p.

¹⁹ *A Pázmány Péter Tudományegyetem almanachja 1946–1947.* 19. p.

²⁰ *Kuncz* Ödön, *Kolosváry* Bálint, *Eckhardt* Ferenc lesznek a budapesti egyetem jogi karának új tanárai, *Ujság*, 1928. június 13. 6. p.

²¹ „Kolosváry Bálint távozása érzékeny vesztesége a szegedi egyetemnek, amelynek egyik legkiválóbb professzora volt. Ő volt a Kolozsvárról Szegedre került egyetem utolsó rektora, aki az impérium változás után is Kolozsváron maradt és nagy agilitást fejtett ki a kolozsvári felekezeti közti magyar egyetem felállításának érdekében. Mikor az akció sikertelensége bizonyossá vált, távozott el Erdélyből, hogy tudományos munkásságát Szegeden folytassa. A szegedi egyetem tanári kara Tóth Károly tragikus halála után Kolosváry Bálintot választotta felsőházi tagjává, miután az annakidején póttagnak választott Rigler Gusztávot a budapesti egyetem tanárává nevezték ki. Kolosváry professzor lemondott a felsőházi tagságáról, hiszen mint budapesti tanár már nem képviselhette a szegedi egyetemet. Kolosváry Bálint távozásával a póttag, Szandtner Pál lett a szegedi egyetem felsőházi tagja. Azonban később Szandtner professzor is a budapesti egyetem tanára lett.” Keleti Újság 11 (1928/190), 6.

²² *A Pázmány Péter Tudományegyetem almanachja, 1943–1944, 1944–1945, 1945–1946 tanévekre.* 104. p.

²³ *Digitalizált Törvényhozási Tudástár.*

²⁴ *Emlékkönyv Kolosváry Bálint Dr. jogtanári működésének negyvenedik évfordulójára.* Budapest, 1939.

²⁵ *A Pázmány Péter Tudományegyetem almanachja 1946–1947.* 19. p.

²⁶ Uo. 3. p.

A Magyar Tudományos Akadémia 1922. május 11. napján választotta levelező tagjává.²⁷ Ajánlásában *Finkey* Ferenc az alábbiakat írta: „Kolosváry Bálint nagy munkaerejétől s tudománya iránti olthatatlan szeretetétől bizton várhatjuk, hogy a magyar magánjog tudományát még sok kiváló munkával fogja előre vinni s Akadémiánk egy rendkívül buzgó, lelkiismeretes, tisztán a tudománynak és az egyetemi oktatásügynek élő magyar tudóst tisztelne meg az ő megválasztásával.”²⁸ „[L]evelező tagsága idejében teljesen beváltotta az értékes tudományos működéséhez fűzött várakozást és oly érdemeket szerzett magánjogunk tudományos továbbfejlesztése körül, amelyek kiválóan méltóvá teszik őt a rendes tagság díszével való kitüntetésre.”²⁹ – szolt a rendes tagságra vonatkozó ajánlása. 1934. május 11. napjától az MTA rendes,³⁰ majd 1943–46 között igazgatósági tagja.³¹ Akadémiai székfoglalóját 1935-ben tartotta meg.³² 1949. október 31-én „visszaminősítették” tanácskozó taggá,³³ tagsága 1989. május 9-én került visszaállításra.³⁴ 1954. augusztus 28-án, Budapesten hunyt el életének 80. évében.

Kolosváry Bálint előtt tisztelgett korábbi tanítványa, dr. *Schaurek* Ráfael *Az ismeretlen örökös* című művével, amelyet *Kolosváry* jogtanári működésének 40. évfordulójára írt.³⁵ Mielőtt saját kézírata publikálásra került, korábbi mentorának köteteit használta

²⁷ *A Magyar Tudományos Akadémia tagjai 1825–1973.* 544. p.

²⁸ MTA Tagajánlások 1922, 19. p. „[...]Különös érdemesül kell kiemelnem a magyar és különösen az erdélyi jogintézmények történeti alapjai iránt való helyes érzékét, a hazai és külföldi jog legszélesebb körű ismeretét, bátor és kitűnő kritikáját. Kolosváry Bálint nagy munkaerejétől s tudománya iránti olthatatlan szeretetétől bizton várhatjuk, hogy a magyar magánjog tudományát még sok kiváló munkával fogja előre vinni s Akadémiánk egy rendkívül buzgó, lelkiismeretes, tisztán a tudománynak és az egyetemi oktatásügynek élő magyar tudóst tisztelne meg az ő megválasztásával.” *Reiner* József ajánlása: „[...] Kolosváry Bálint a történelmi magyar magánjognak, a régibb magyar magánjogi irodalomnak, a tételes magyar és osztrák magánjognak a forrásokat kereső, az intézmények mélyére ható, az élettel való kapcsolatait megértő és értékesítő, a külföldi intézményekkel összevető ismerője, kutatója és rendszeresen gondolkozó feldolgozója, akinek minden munkájában a tudós karaktere nyilvánul meg[...].”

²⁹ *MTA Tagajánlások.* 1934, 32. p.

³⁰ *A Magyar Tudományos Akadémia tagjai 1825–1973.* 546. p. Az Akadémia irányába támogató levelet írt *Balogh* Jenő, *Finkey* Ferenc, *Angyal* Pál, *Polner* Ödön, *Vitéz Moór* Gyula, *Tomcsányi* Móric, *Kuncz* Ödön, *Szladits* Károly, *Tóth* Lajos.

³¹ SZABÓ – SIMON – SZÓGI 2014, 486. p.

³² „Melegen üdvözlöm Tisztelt Tagtársunkat, mint Akadémiánk rendes tagját. Ha végig pillantunk majdnem négy évtizedre terjedő tudományos munkásságán, azonnal szemünkbe szökik az a nagy érdem, amelyet magánjogi rendszerünk szintetikusan kiépítése körül szerzett. Itt nemcsak nagy összefoglaló magánjogi könyvére gondolok, amely a hazai források szétszórt joganyagát rendszerbe foglalta, hanem nagyszámú magánjogi monográfiáira, amelyeknek sora a külföldi házassági vagyongra vonatkozó jog összehasonlító tanulmánnyal kezdődik még a múlt század végén, majd a magánjogi végszükség, az automobiljog, a magyar öröklési jog, a birtokreform magánjogi vonatkozásai, a vadászati jog kérdéseinek éles elméjű boncolásán folytatódik. Mindezekben a művekben a joganyagot a jogtörténet, a magánjogi dogmatika és tételes magánjog szempontjából egyformán nagy erudícióval és igazi vérbeli jogászai szellemmel dolgozza fel, mindig keresve a magyar jogi gényusz saját szerű alkotóerejét. De mi Tisztelt Tagtársunkat, nemcsak mint tudóst becsüljük nagyra, hanem mint az ő erdélyi magyar kultúra itt álló örét és letéteményesét, az erdélyi szellemnek, kincsnek Kolosvárnak szerelmesét, akinek lelke folyton visszasóvárog szűkebb hazája felé, de aki nem adja át lelkét a múltba való terméketlen borongásnak, Széchenyi Istvánnal szólva a visszazsomorkodásnak, hanem napestig dolgozik, megőrzi cselekvő folytonosságát, a munkában érzi a maga történeti felelősségét. Még egyszer örömmel köszöntve, nyújtom át Akadémiánk oklevelét.” *Akadémiai értesítő* 202. p.

³³ PÓTÓ 1994, 108. p. KÓNYA 1989, 506. p.

³⁴ *Az MTA 1989. évi közgyűlésének határozata.* 761. p.

³⁵ SCHAUREK 1939.

tananyagként. *Kolosváry* azonban nem kizárólag az öröklési jogban alkotott, hanem a magánjog más egyéb jogterületei is kutatásának tárgyát képezték. Az elbirtoklás fogalmát nem az elbirtokló oldaláról közelítette meg, hanem a tulajdonos oldaláról: nem a birtoklás az, ami idővel a tulajdonszerzésnek eredendő okát képezi, hanem a tulajdonosnak (aki ellen az elbirtoklás folyik) az egész idő alatti nemtörődömsége.³⁶ *Kolosváry* Bálint a jogi személy fogalmát ekként határozza meg: „*az emberi akaratból eredőleg egy meghatározott cél szolgálatára kirendelt vagyoni szervezet*”, vagyis szinte a jelenkor jogi személy terminus technikusát alkotta meg.³⁷

II. Tudományos munkásság

Kolosváry Bálint tudományos munkássága a magyar magánjog széles részét ölelte fel, amelynek teljes bemutatása a terjedelmi korlátok miatt kivitelezhetetlen lenne, ezért jelen tanulmányban a törvényes örökléssel kapcsolatos tézisei kerülnek ismertetésre, valamint az öröklési jog fejlődésével kapcsolatos írása.

A Magánjog. A magyar magánjogból tartott egyetemi előadások rövid foglalata című művének öröklési jog részét az öröklés intézményének indokoltsága, szükségessége problémakörének elemzésével kezdte. „*A régi természetjogi iskola, bár politikai és célszerűségi szempontokból szükséges intézménynek tekintette, nem tudott olyan természetjogi elvet felállítani, melynél fogva a vagyonnak a hozzátartozókra való átszállását megindokolhatta volna; még kevésbbé ismerhette el elyben az egyén rendelkezési jogát a vagyon halál utáni sorsára nézve, mikor a rendelkezési jog mint a személyiségnek és a személyes tulajdonságnak integráns része a physical halállal szintén elesik. Az öröklés körüli bölcseleti felfogásokat az észjogi iskola sem tudta valamelyes irányban végleges megállapodásra juttatni, s újabban a különböző árnyalatú socialistikus irányzatok intéznek az öröklés intézménye ellen heves támadásokat.*”³⁸

Kolosváry az 1848 előtti öröklési szabályok elemzésekor kihangsúlyozza, hogy öröklési jogunk közjogias színezetű volt. Az öröklési rendet befolyásoló tényező a vagyon eredete és minősége volt, amely szabályozás célja egyértelműen a „*jus Regium*”, azaz a Szent Korona joghatóságának érvényre jutását célozta. A rendelkezési jog korlátozottságáról is beszélhetünk, ugyanis az öröklési jog meghatározója a vérségi kötelék volt, az örökgyó nem dönthetett szabadon a vagyonáról. Álláspontja szerint a jogegyenlőtlenség további megnyilvánulása a *particularismus*ban keresendő, ugyanis a helyi szabályalkotások az egységes jogfejlődés gátjai voltak.³⁹

³⁶ KOLOSVÁRY 1942, 250. p.

³⁷ PAPP 2005, 402. p.

³⁸ KOLOSVÁRY 1930, 549. p.

³⁹ A városi polgárok és a kiváltságok kerületek polgárai vonatkozásában a helyi rendeletek meghatározták az öröklés mikéntjét. Az előbbieket esetében a tárnoki cikkek csak alapot jelentettek az öröklési szabályok vonatkozásában, a felmerülő joghézagokat a városok rendeletei töltötték ki. Míg a kiváltságos kerületek esetében a rendeletek inkább az érvénytelenségre vonatkoztak, maga az öröklés menete (az özvegy nő öröklését nem ide értve) az általános szabályok szerint zajlott.

Kolosváry az öröklési jog közvetlen forrását a *Tripartitumnak* és a régi törvényeknek tulajdonította. Közvetlenebb forrásként az ősiségi pátenst jelölte meg, illetőleg az 1876: XVI. és az 1894: XVI. törvénycikkeket.

Művében a hagyaték fogalmának meghatározása megegyezik a ma használatos fogalommal. Elsőként tisztázta, hogy a hagyaték nem egyenlő az örökhagyó vagyonával, ugyanis ez utóbbi szélesebb kategória, melybe beletartoznak nem átszálló elemek. Nem tartoznak a hagyatékba a személyes szolgálomások, a visszavásárlási jog, vagy a szerződés alapján járó életjáradék. Az életbiztosítás összege, csak akkor képezi a hagyaték részét, ha kedvezményezett nem került megnevezésre. Ha volt kijelölve, akkor nem a hagyatéki vagyon része.

Kolosváry az öröklésnek különböző neveit különböztette meg. Általános vagy egyetemes az öröklés abban az esetben, ha az örökhagyó vagyona a jogutódra úgy száll át, mint gazdasági egész, azaz az egész hagyaték egy meghatározott részét kapja az örökös. „*Különleges*” az öröklés, ha az adott személy a hagyatékban csak egy meghatározott darabját kapja, ami az örökösrel szemben egy jogosultságot jelent a hagyatéki tárgy kiszolgáltatására. Az öröklés jogcímei között első helyen taglalja az örökhagyó akaratának érvényesülését, amely történhet egyoldalú akaratnyilatkozattal (végrendelet) vagy kétoldalú jogügylet keretében (halál esetére szóló ajándékozás, öröklési szerződés). Másodsorban pedig a törvényes öröklés jogcímei kerülnek meghatározásra, amely a vérrokonoságon és a házasság intézményén alapul.

Az öröklés előfeltételeinek taglalásánál az „*viventis nulla hereditas*” elv kerül kimondásra, azaz az élő után nincs öröklés. A szerzőképes személy halála a legelső előfeltétel. Olyan személynek kellett lennie, akit a jogképesség életében megilletett, ennek hiányában ugyanis hagyatéki vagyon nem maradt hátra utána. A jogi személyek nem esnek az öröklés hatálya alá, jogképesek ugyan, de megszűnésük után nincs öröklés. *Kolosváry* az öröklés előfeltételének tartotta az öröklési képességet, amely értelmezése szerint azon képesség, hogy valaki öröklés útján a hagyatékot, vagy vagyon tudjon szerezni. Az öröklésre képtelen személyeket (*incapacitas*) három csoportra osztotta: az első helyen szerepel a nemzetközi viszonyosság miatti képtelenség; ha valamely ország nem vagy korlátozott formában ismeri el a magyar állampolgárok öröklési jogosultságát, akkor a viszonyosság elvén a magyar jog szerint sem örökölhetnek. A viszonyosság azonban vélelem, amelynek fenn nem állása bizonyítást igényel. *Kolosváry* kiemeli, hogy az egyházjog szabályozása miatt öröklésre képtelenek továbbá a felszentelt papok. Az ő vonatkozásukban az öröklés nem személyükben valósulhat meg, hanem az a rend szerzi meg az örökséget, amelynek tagjai. Rámutat arra, hogy az öröklési képesség fennállása, vagy fenn nem állása a hagyaték megnyílásakor elbírálandó kérdés, utólagosan megszerezni nem lehetséges, és az utólagos megszerzés esetén további igény előterjesztésére nincs lehetőség.

Az érdemtelenég kérdésében a szokásjogi normák összegyűjtésével az alábbi három esetet különböztetett meg: érdemtelen az öröklés az a személy, aki az örökhagyóval szemben emberölést követett el, vagy felbujtóként, tettestársként vett részt a bűncselekményben; érdemtelen az örökhagyó felesége az öröklésre, ha férje gyilkosával házasságtörést követett el és a tettest a bűncselekményt követően „*pártolásban részesítette*”; valamint az örökhagyó végrendeletének megsemmisítője, meghamisítója, a végrendelet érvényre juttatását bármi módon megakadályozó, továbbá aki az örökhagyót tévedésbe ejtéssel vagy erőszakkal végrendelet készítésére bírta rá. Kiemelésre került, hogy az

érdemtelenség az örökhagyó megbocsátásával megszűnik. A megbocsátás utóbb már nem vonható vissza, viszont valamilyen feltétel bekövetkezéséhez lehet kötni azt.

Az öröklésről való lemondás intézményénél a szerző leszögezi, hogy az intézmény kizárólag a törvényes öröklés rendjére vonatkozik, végrendeleti öröklés esetére nem. *Kolosváry* kiemeli, hogy az további akadálya az öröklésnek, ha az érdekelt előre lemond az öröklésről. Amennyiben valaki utólag mondd le az öröklésről, akkor az nem tekintendő lemondásnak álláspontja szerint, hanem ebben az esetben az öröklés visszautasításáról beszélhetünk. Kiemeli, hogy a visszautasítás az egyoldalú jogügylet, a lemondás ellenben kétoldalú, azaz „szerződés.” A lemondás lényege tehát, hogy az örökösöt úgy kell tekinteni, mintha az örökhagyó előtt meghalt volna, kiesik az örökhagyóval való öröklési kapcsolatból. Megjegyzi, hogy a lemondó leszármazói saját jogukon örökölnék, de ha a lemondás kifejezetten a leszármazók nevében is történt, akkor a lemondóval együtt leszármazói is kiesnek.⁴⁰ A lemondás mivel szerződésként értelmezhető, ezért lehet feltételhez kötött, teljes vagy részleges. Alakszerűségi megkötése a lemondásnak egy esetben van, a házastársak egymásközi lemondásakor.

Kolosváry a törvényes öröklés részt az „általános határozatok” című fejezettel kezdi, melyben a törvényes öröklés alkalmazhatóságának eseteit írja le, amelyek a következők voltak: a törvényes örökösök örökölik a hagyatékot abban az esetben, ha végrendeleti örökös nincs vagy öröklési szerződés nem készült, úgyszintén akkor is, ha az örökhagyó végrendelete a hagyaték csak egy részére vonatkozik, a nem érintett részben a törvényes örökösök örökölnék. Abban az esetben is a törvényes örökösök örökölnék, ha az örökös örökösnevezése még nem lépett hatályba vagy a hatálya megszűnik, vagy egyáltalán nem léphet hatályba. *Kolosváry* kiemeli, hogy: „[...] a törv. öröklés érvényesülési tere magyarázatra szorulhat konkrét esetben olyankor, midőn a hagyatékban törvény és végrendelet címén is örökölnék, s a törvényes örökös egyúttal, mint végrendeleti örökös, vagy hagyományos is szerepel. A magyarázati kérdés ilyenkor az, hogy a végrendeleti juttatást le kell-e vonni a törvényes öröklés alapján kijáró osztályrészből, vagy nem? Ha az örökhagyó kifejezett akaratából feleletet nem tudunk kiolvasni: a kérdést tagadólag kell eldönteniünk, mert a végrendeleti juttatás célja és természete a végrendeletben megnevezett előnyben részesítése, nem pedig az, hogy különbeni jogigényeiben és jogcímeiben a levonás folytán rövidsége szenvedjen.”⁴¹

A törvényes öröklésre jogosultak körénél a szerző meghatározza, hogy a „vérrokonság” és a „házassági kötelék” miatt idegen személyeknél közelebb állnak ezek a személyek az örökhagyó vonatkozásában. A rokonság és a házasság tehát az örökhagyó és ezen személyek közötti szoros és elismert kapcsolat, amely a törvényes öröklési kapcsolat. Kiemelésre kerül, hogy a törvényes öröklési kapcsolatban álló személyek öröklési kapcsolata többszöröződik, ha többszörös rokon kapcsolatban állnak az örökhagyóval.

Kolosváry a hazai öröklési rendszerrel kapcsolatban megjegyzi, hogy a magyar törvényes öröklési rend az európai jogrendszerekben elfogadott két öröklési rend egyikével sem azonosítható teljes mértékben, hanem egy történelmi gyökerekkel rendelkező jogtörténeti fejlődés eredménye. Európában az egyik törvényes öröklési rendszer a *gradualis*, azaz ízközelségi, míg a másik a *parentalis*, azaz törzsi rendszer. A leszáрма-

⁴⁰ KOLOSVÁRY 1930, 563. p.

⁴¹ Uo. 564. p.

zók közötti öröklés esetében tisztán az ízközelségi rendszer szabályai érvényesülnek, míg a szerzeményi és öröklött javak esetében a törzsi elv egy része érvényesül.

A szerző a betudásnál az intézmény létének magyarázatával kezdi, vagyis, hogy az örökhagyó egyik leszármazottját a másikkal szemben előnyben részesíteni nem akarta, így az osztályegyenlőség elvét a betudással lehet biztosítani. Kiemelésre kerül, hogy a menynek (azaz a leszármazó fiú feleségének) juttatott előadományt a fiú részéről szintén be kell tudni. Álláspontja szerint mentes a betudás alól amiről „világosan” megállapítható, hogy nem a betudás szándékával adták. Az alkalmoszerű, csekélyebb ajándékoknál a szerző szerint ezt vélelmezni kell.

A hitvestárs öröklésénél konkrétan meghatározza, hogy általános örökösökénti öröklése csak az öröklött vagyon értékét meghaladó többletre, a „szerzeményi” vagyonra korlátozódik, az ágra visszaszállandó vagyonra csak akkor vonatkozik, ha ági örökösök nem voltak. Kihangsúlyozza, hogy a házastársak öröklése a férjet is megilleti a felesége után. Felbontott házasság esetén vagy érvénytelen házasság esetén nincs törvényes öröklés, kivéve azt az esetet, amikor vélt házasságban éltek a felek, így a jóhiszemű házastárs akkor is örököl, ha később „bejelentéssel megtámadtatott.”

Az ági öröklésnél dogmatikailag elhatárolásra kerül a szerzeményi vagyon és az öröklött vagyon. Öröklött vagyonnak tekinthető álláspontja szerint minden olyan vagyon, amely „[...] *nemző elődeink bármelyikéről vagy azok ágáról (tehát oldalrokonokról is*” származik akár közvetlenül, akár közvetve száll át az öröklés bármilyen jogcímen (törvényes öröklés, végrendeleti öröklés, hagyomány, halál esetére szóló ajándékozás). Az öröklött vagyon terminológia *Kolosváry* szerint nem pontos, ugyanis az élők közötti ingyenes juttatások egy része is ide értendő, valamint a nem egyenesági rokonoktól öröklött vagyonelemek már szerzeményi vagyonnak minősülnek. Az öröklött vagyon vagy az atyai vagy az anyai ágról származó ági vagyonként azonosítható. A felmenő csak olyan öröklött vagyonban jogosult az ági öröklésre, amely az ő ágáról került az örökhagyó tulajdonába. Az ági öröklés lényege a szerző szerint az, hogy lemenők nem létében az öröklött vagyon oda szálljon vissza, ahonnan kapta azt az örökhagyó. Az ági vagyon addig a felmenőig vagy oldalági rokonig megy vissza, aki első szerzőnek minősül a vagyon vonatkozásában. Az ági öröklés szükségességét *Kolosváry* is elismeri, hiszen így idegen családok egymás vagyonába örökösödésileg bele nem keveredhetnek.⁴² Ezen intézmény szükségességéről is egyező véleménnyel van *Grosschmid* Bénivel, aki az *Öröklött és szerzett vagyon* című 1879-ben megjelent tanulmányában az ági öröklés korlátozásáról ír, azaz csak bizonyos fokig történhessen az ági öröklés.

A szerzeményi vagyon fogalmánál egy negatív fogalom meghatározással él: szerzeményi vagyon minden vagyon, amely nem minősül öröklöttnek. Szerzeményi vagyont az örökhagyó öröklés útján is megszerezheti, de ez akkor minősül szerzeményinek, ha nem a felmenőktől származó vagyon lesz. Szerzeménynek minősül minden olyan vagyon, amit az örökhagyó életében az öröklésen, ajándékozáson kívül más jogcímen

⁴² *Kolosváry A magyar magánjogból tartott egyetemi előadások rövid foglalata* című művében így fogalmazza meg az ági öröklés jogpolitikai célját: „Az egész ági öröklés ethikai alap gondolata t. i. az, hogy a magtalanul elhalt örökhagyó öröklött vagyona azoké legyen, akiket az, a magtalanul elhalt nem létében illetett volna.”

szerzett, a visszerthes jogügyletek esetében nem releváns a vérségi kapcsolat. Rögzítésre kerül, hogy a gyakorlat nem *Kolosváry* fogalom meghatározásából indul ki, hanem pusztán alaki szempontok alapján határolja el az öröklött és a szerzeményi vagyont. Szerzeménynek csak azt a többlet kerül meghatározásra, amely a még meglévő és a korábban már elidegenített öröklött vagynon felüli.

A felmenők és oldalági rokonok öröklése a szerzeményi vagyon vonatkozásában akkor következett be, ha az örökgyónak leszármazója és házastársa nem volt. Ekkor a legfiatalabb törzs örökölt, azaz az örökgyó szülője és a leszármazói. Ennek hiányában a nagyszülői törzs és annak leszármazói örökölnek, és így tovább. Az elve a szerzeményi vagyon vonatkozásában az, hogy amíg a fiatalabb törzsben öröklésre képes személy van, addig az idősebb törzs nem örököl.

A felmenők és oldalági rokonok öröklésénél azok a rokonok örökölnek, akik vonatkozásában ági vagyonnak minősül a hagyaték tárgya. Ág alatt *Kolosváry* az „*elődöt és annak ivadékát*” érti. Ági vagyonnak a szerző meghatározása szerint azon öröklött (*Kolosváry* ezen jelzöt, mint gyűjtőfogalmat használja a korábban már meghatározott szerint) javakat tekinti, amelyek az örökgyóra valamely szülőjétől származnak a szülő és ága vonatkozásában; az örökgyóra a nagyszülőjétől származnak a nagyszülő és az ága vonatkozásában; de ugyanígy ami a szépszültől származott. Ági vagyon tárgyát képezi mindaz a vagyon, amelyet az örökgyó a fenti személyektől nem közvetlenül, hanem közvetve örökölt.

Kolosváry kiemeli, hogy régi jogunk egyik maradványaként az özvegyi öröklés továbbra is fennáll, azonban csak nemes férfi után maradt özvegy nőt illeti meg a férje hagyatékából, fordított esetben nem beszélhetünk ilyenről. Előfeltétele továbbá, hogy az elhunyt férj után leszármazó örökösök maradjanak, máskülönben a hitvestársi öröklés szabályai szerint örököl.⁴³

Az özvegyi jogot a szerző akként jellemzi, mint a „*férjet terhelő nőtartásnak a házasság megszűnése utáni folytatása*.” Özvegyi jogra az özvegyen maradt nő jogosult, az özvegyen maradt férfit nem illette meg az özvegyi jog, amely a hagyaték egészére vonatkozik. *Knorr* Alajos értelmezése szerint, amely megegyezik *Kolosváry* nézőpontjával is, a házasságkötésnek egyéb következményei közül az özvegyi jogot a tartás pótolja, a házastársnak hitvestársi örökléshez és a nőnek özvegyi örökléshez való joga a házasság felbomlásával megszűnik.⁴⁴ Az özvegy és örökösök viszonya a haszonélvező és „*haszonélvezetbeadó*” tulajdonos viszonyának felel meg. A hagyatékot az örökösök öröklik, azonban ez „*physicai*” átadást nem von maga után, csak az örökösök öröklési jogának bírói megállapítását és elismerését. Az özvegyi jog korlátozásánál kiemelésre kerül, hogy az örökösök hitelezőinek igényei az özvegyi jogot nem sérthetik, ezzel szemben a hagyatéki hitelezők már kielégíthetik a követelésüket akár az özvegyi jog tárgyára. A férj halála előtt megindított csőd eljárás szintén hasonló következményt eredményezhetett. *Kolosváry* az özvegyi jog taglalásakor a legújabb joggyakorlatot ismerteti művében. Lehetséges az özvegyi jog férj általi megvonása abban az esetben,

⁴³ Az özvegyi öröklés tárgyát *Kolosváry* az alábbiakban jelölte meg: „*a) mint törvényes hagyomány, a férj jobb öltözékei, jeggyűrűje, kocsija és hámos lovai, amelyekkel a nejevel jární szokott b) az ötvennél nem nagyobb számú ménes fele c) a férj ingóságaiából egy gyermekrésznyi d) a férj zálogos birtokai, hasonló megosztás mellett, ami helyett zálogos birtokot nem ismerő mai jogunkban a férj jelzálogjogilag biztosított követeléseit kell értenünk.*”

⁴⁴ KNORR 1899. 1. p.

ha az özvegy magatartása a házasság alatt a bontó okok egyikének megfelel, és a férj emiatt a bontópert megindította, vagy az életközösséget megszüntette.

Az *öröklési jog és öröklési jogtudomány* című művében Kolosváry arra vállalt kísérletet, hogy a tudomány hatását vizsgálja a jogfejlődésre, az öröklési jog szempontjából, tisztelettel adózva Grosschmid Béni munkássága előtt. Tanulmányában a jogtudomány és a jogfejlődés kapcsolatát vizsgálta hét évtizeden keresztül.⁴⁵ Az öröklési jog fejlődése szempontjából álláspontja szerint meghatározó pillanat Szilágyi Dezső igazságügy-miniszteri tevékenysége, miszerint az alkotandó magánjogi kódexben az öröklési jogi részt előzze meg, vagy vele együtt kerüljön tárgyalásra a kódex családjogi része. Az öröklési jogi kodifikáció során két egymással ellentétes irányzat alakult ki: az egyik a régi magyar jogi hagyományokat tisztelő, míg a másik a Dell'Adami Rezső vezette nyugatias irányzat, amely szakítani kívánt az évszázados hagyományokkal és idegen alapokra⁴⁶ helyezte volna az öröklési jogot. Kolosváry így jellemezte a „küzdelmet”: „Soha a jogtudomány nem vívott hazánkban élesebb és eredményesebb harcot szőnyegre került jogalkotási problémákkal, mint ez a mult század nyolcvanas éveiben az öröklési jogi törvényjavaslat esetében történt.”

A külföldi öröklési rendszerek alapvetése volt, hogy a vagyon öröklésének elve gyermekről szülőre történik, azaz felfelé száll a hagyaték. Ezzel szemben a hazai öröklés alaptézise a vagyon szülőről gyermek irányába történő átszállása, vagyis a lefelé történő öröklés.

Kolosváry Grosschmid álláspontját az öröklési tervezetet vonatkozásában ekként fogalmazta meg: „Az öröklési tervezet — bár előjáróban a törvényes öröklést teszi rendezés tárgyává, összesen 60 szakaszban — aránytalan és casuistikába vesző túlsúlyt ad a végrendeleti jognak, holott az a maga individuális, kivételes esetekre szánt, avagy mérően formalisztikus tételhalmazával alig játszik több szerepet, mint a törmelék, a kavics az örökösödési törvény nagy építménye mellett. Az alapköveket a törvényes örökjog elvei képviselik.”⁴⁷

Kiemelte, hogy bár az önálló öröklési jogi törvény nem került elfogadásra,⁴⁸ a tudomány közel hét évtizedes munkássága nem múlt el nyom nélkül.

⁴⁵ KOLOSVÁRY 1938, 57. p.: „Előadásomnak kissé túl általánosan hangzó címe alatt azt a hatást óhajtanám – magyar vonatkozásokban – vizsgálat tárgyává tenni, melyet az öröklésijog tudománya az öröklésijog fejlődésére és kialakulására gyakorol.”

⁴⁶ Kolosváry szavaival élve: „Ám a kor szelleme a gazdasági és politikai fellendülés hatása alatt téves utakon kereste a lehetőségeket, hogy magát minél teljesebben kiélhesse s a nyugat intézményvilágának babonás csodálata, az újhoz, az idegenhez simuló haladás vágya, s az igazságos és helyes jog valósággal matematikai alapon való mérlegelése hadat üzent mindannak, ami hagyományként szállott át az évszázados multból s ridegen toltá félre azt az érzelmi világot, mely az élő jogrend intézményeit ép úgy egyéni színezettel festi alá, amint ezt a nemzeti lélek minden más irányú megnyilvánulásánál nyelvben, irodalomban, zenében és főleg a történelem adottságaiban látjuk.”

⁴⁷ KOLOSVÁRY 1938, 64. p.

⁴⁸ A Teleszky-féle és ismételt szövegezésben kialakult végleges törvényjavaslat ugyanis dacára az országgyűlés igazságügyi bizottsága által eszközölt utolsó revízióknak megbukott, s követte a magánjogi kodifikáció egyéb öt megelőző munkálatainak közös sorsát.

III. Fontosabb művei

- A szerzeményi közösség a házassági vagyoni jog rendszerében.* Budapest, 1900. IX, 548. p.
- Az anya és a törvénytelen gyermek jogállása a Polgári Törvénykönyv tervezetében.* Budapest, 1901. 64. p.
- A magyar öröklési jog fejlődésének története.* Budapest, 1902.
- A magyar magánjog tankönyve. 1-2. köt.* Budapest, 1904. 500. p. 736. p.; 2. kiad. 1907. 536. p.; 792. p.; 3. kiad. 1908. 565. p. 840. p.
- Esetgyűjtemény.* Kézikönyvül magánjogi praktikumok számára. Budapest, 1909. 153. p.; 5. kiad. 1944.
- A magyar magánjog vezérfonala.* Budapest, 1922. 360. p.; 2. kiad. 1927. 492 p.; 3. kiad. 1930. 640 p.; 4. kiad. 1938. 353. p.
- Vadászati jog.* Budapest, 1923. 364. p.
- Magánjog. A magyar magánjogból tartott egyetemi előadások rövid foglalata.* Budapest, 1930. 640. p.
- Öröklési jog és az öröklési jogtudomány.* Polgári Jog 1938. 2. 57. p.
- A dologi jog általános tanai.* In: SZLADITS KÁROLY (szerk.): Magyar Magánjog V. Dologi jog. Grill. Budapest, 1942.

IV. Irodalomjegyzék

- A Magyar Tudományos Akadémia tagjai 1825–1973.* Budapest, 1975.
- A Pázmány Péter Tudományegyetem almanachja, 1943–1944, 1944–1945, 1945–1946 tanévekre.* Budapest, 1947.
- A Pázmány Péter Tudományegyetem almanachja, 1946–1947.* Budapest, 1948.
- Akadémiai értesítő a Magyar Tudományos Akadémia megbízásából.* Budapest, 1936,
- Digitalizált Törvényhozási Tudástár.*
- ERDÉSZ ÁDÁM: *A kolozsvári felekezeti közti magyar egyetem 1920–1921.* Történelmi Szemle 1998/3–4, 257–276. pp.
- Kolosváry Bálint és Menyhárth Gáspár előadásai.* Királyi Közjegyzők Közlönye 1938/3, 103–113. pp.
- Kolosváry Bálint tanári jubileuma.* Királyi Közjegyzők Közlönye 1939/12, 357–358. pp.
- KÖNYA SÁNDOR: *Az akadémiai tagság összetételének változásai 1945–1949.* Magyar Tudomány 1989/6, 496–507. pp.
- MARISKA ZOLTÁN: *Tanszabadság és felekezeti hovatartozás (II).* Korunk 2008 / 5, 83–89. pp.
- Az MTA 1989. évi közgyűlésének határozata.* Magyar Tudomány 1989/6, 758–764. pp.
- MTA Tagajánlások.* Budapest, 1922.
- MTA Tagajánlások.* Budapest, 1934.
- PÓTÓ JÁNOS: *Az Akadémia államosítása.* Történelmi Szemle 1994/1–2, 79–110. pp.
- SZABÓ MIKLÓS – SIMON ZSOLT – SZÖGI LÁSZLÓ: *Erdélyiek külföldi egyetemjárása 1849–1919 között.* Marosvásárhely, 2014.
- SZENTMIKLÓSSY GÉZA (szerk.): *A magyar feltámadás lexikona.* Budapest, 1930.
- Tolnai Új Világlexikona* 9. Budapest, 1927.
- PAPP TEKLA: *A jogi személy Kolosváry Bálint szemszögéből.* In: BARZÓ TÍMEA – JUHÁSZ ÁGNES –, LESZKOVEN LÁSZLÓ – PUSZTAHELYI RÉKA (szerk.) Ünnepi tanulmányok Bíró György professzor 60. születésnapjára Budapest, 2015. 402. p.
- SCHAUREK RAFAEL: *Az ismeretlen örökös.* Különlenyomat a Kolosváry Emlékkönyvből. Budapest, 1939.